

Olga GARUSOVA

Reflectarea asistenței acordate refugiaților ruși în paginile presei basarabene la începutul anilor 1920

<https://doi.org/10.52603/rec.2023.33.10>

Rezumat

Reflectarea asistenței acordate refugiaților ruși în paginile presei basarabene la începutul anilor 1920

În prima jumătate a secolului trecut, Basarabia s-a confruntat în repetate rânduri cu migrații în masă, generate de cataclisme politice și militare. În al doilea deceniu al secolului nostru, problema refugiaților a ieșit în evidență brusc în Republica Moldova, actualizând experiența istorică de a-i ajuta pe oamenii care au fugit din calea ostilităților. În centrul preocupărilor noastre se află o etapă puțin studiată din istoria de binefacere a Basarabiei legată de refugiații Războiului Civil din 1918–1921 din regiunea de Sud a Rusiei și din Ucraina. În articol, prin prisma ziarelor de limba rusă de la Chișinău, se analizează perceperea de către jurnaliști a pribegiei ca fenomen sociopolitic; activitatea unicelor organizații obștești din Regatul României care au lucrat cu refugiații ruși. Mijlocul de comunicare cel mai important din acea vreme – presa cotidiană – a jucat un rol primordial în formarea opiniei publice privind acordarea de sprijin persoanelor care și-au pierdut patria. În periodicele de la Chișinău, tema refugiaților se reflectă în desfășurarea sa cronologică, în contextul problemelor sociale ale Basarabiei din acea perioadă. Materialele din ziare servesc drept sursă istorică reprezentativă, indicând continuarea tradițiilor milei creștine și filantropiei publice în condițiile noii statalități.

Cuvinte-cheie: refugiații Războiului Civil din 1918–1921, presa basarabeana rusă, organizații obștești de susținere a refugiaților.

Резюме

Освещение помощи русским беженцам на страницах бессарабской прессы начала 1920-х гг.

В первой половине прошлого столетия Бессарабия неоднократно сталкивалась с массовой миграцией, рожденной политическими и военными катаклизмами. Во втором десятилетии нашего века беженская проблема остро заявила о себе в Республике Молдова, актуализировав исторический опыт помощи людям, бежавшим от военных действий. Объектом внимания автора является малоизученный этап в истории благотворительности Бессарабии, связанный с беженцами Гражданской войны 1918–1921 гг. на Юге России и в Украине. В статье сквозь призму русскоязычных газет Кишинева рассмотрено осмысление журналистами беженства как социально-политического явления; деятельность единственных в Королевской Румынии общественных организаций работавших с русскими беженцами. Основное средство коммуникации того времени – ежедневная пресса, которая играла ведущую роль в формировании общественного мнения по оказанию поддержки потерявшим родину людям. В кишиневской печати беженская тема отражена в ее хронологическом развитии, в контексте социальных проблем Бессарабии тех лет.

Газетные материалы служат репрезентативным историческим источником, свидетельствующим о продолжении в условиях новой государственности традиций христианского милосердия и общественной благотворительности.

Ключевые слова: беженцы Гражданской войны 1918–1921 гг., бессарабская русская пресса, общественные организации помощи беженцам.

Summary

Assistance to Russian Refugees Reflected in the Pages of the Bessarabian Press of the Early 1920s

In the first half of the last century Bessarabia repeatedly faced mass migration born by political and military cataclysms. In the second decade of our century the refugee problem sharply announced itself in Moldova, making actual the historical experience of helping people who fled from military actions. That's why the author's attention is paid to the less studied stage in the history of charity in Bessarabia connected with the refugees from the South regions of Russia and Ukraine during the Civil War of 1918–1921. The article examines the journalists' comprehension of the social and political phenomenon as the problem of refugees reflected in the Russian language newspapers of Kishinev. There is also studied the activity of some public organizations in the Kingdom of Romania that worked with Russian refugees. The daily press, being the main means of communication, played a leading part in the formation of public opinion to support people who had lost their homeland. Kishinev press reflected the refugee theme both in its chronological development and in the context of the social problems of Bessarabia during those years. The newspaper materials serve as a representative historical source, being evidence of traditions of Christian and public charity in the conditions of the new statehood.

Key words: refugees of the Civil War of 1918–1921, Bessarabian Russian-language press, refugee public organizations.

Evenimentele Războiului Civil din 1918–1921 din Rusia și Ucraina nu au trecut prin Basarabia, care făcea parte din Regatul României. Consecințele teribile ale masacrului pentru mulți locuitori ai regiunii s-au înfățișat prin refugiați – migrația în masă a zeci de mii de oameni care căutau să se salveze pe meleaguri străine, având nevoie de ajutor și protecție. În statul român, Basarabia a acceptat marea majoritate a refugiaților, oferind adăpost temporar sau permanent pentru cel puțin 100.000 de persoane. (Pentru comparație, în Vechiul Regat se aflau oficial circa 2.000 de refugiați).

În condițiile de instabilitate politică și economică

a perioadei de tranziție, pribegia a fost un test serios pentru regiune, care s-a confruntat pentru prima dată cu un fenomen social atât de amplu. Experiența recentă a Primului Război Mondial, bazată pe un sistem extins de stat și public de îngrijire a refugiaților, a fost de puțin folos. În absența unei politici dirijate și a sprijinului financiar din partea autorităților, activitatea cu refugiații trebuia să conteze pe propriile forțe și capacități.

În paginile presei periodice acelor vremi a fost reflectat cum au reacționat basarabienii la provocarea existențială a epocii. Odată cu tendința generală de intensificare a atenției acordate refugiaților, ziarul *Bessarabia* («Бессарабия»), care apărea din martie 1919, se remarcă prin acoperirea consecventă și multidimensională a problemelor asociate acestora. Prioritatea sa n-a fost afectată de apariția, în 1920–1921, a altor publicații – *Zvezda* («Звезда»), *Nașe slovo* («Наше слово»), *Novoe slovo* («Новое слово»), care, de asemenea, acordau o atenție considerabilă acestui subiect.

Primii care au ajuns la Chișinău în toamna anului 1917, la scurt timp după preluarea puterii de către bolșevici în Rusia, au fost „refugiații nordici” – înstăriți, din Petrograd, fiind cu greu observați de presă. Pe parcursul anului următor, numărul străinilor din marile orașe rusești, în mare originari din Basarabia, crește considerabil¹. De obicei, aceștia erau numiți „oaspeți”, iar oamenii cu profesii creative – „artiști în turneu”.

Ziarele de la Chișinău au început să scrie despre refugiați ca fenomen de masă din aprilie 1919, când retragerea armatelor albgardiste și așa-zisa evacuare „franceză” a Odesei au provocat primul mare val de emigrare. În caleidoscopul regimurilor, autorităților, guvernelor „dincolo de Nistru”, așa cum era adesea numit în presă teritoriul vecin, era dificil de luat o poziție. Privind cu consternare „cum mii de oameni, părăsindu-și casele și căminele, rătăcesc prin lume”, un jurnalist anonim a exprimat astfel starea de spirit generală: „Noi, cei de pe malul drept al Nistrului, nu putem decât să mulțumim destinului pentru că suntem aici și urmărim doar ca spectatori marea tragedie care se desfășoară în fața noastră” (Что с Одессой 1919). Basarabia părea a fi „o insulă care a supraviețuit unei inundații groaznice” (Невидимка 1919), un adăpost temporar unde se putea ține piept în siguranță aceluia tsunami de război.

Dezvoltarea ulterioară a evenimentelor de pe fronturile sudice schimbă poziția detașată a spectatorului. Articolul „Basarabia și refugiații”, chiar prin titlul său, anunța problema iminentă:

„Întreaga masă de funcționari și intelectuali va căuta o ieșire. Este clar că toți cei care au o legătură oricât de mică cu Basarabia vor încerca să ajungă la noi, în căutarea salvării și a ordinii” (Бессарабия 1920). Odată cu înfrângerea albgardiștilor, instaurarea definitivă a puterii sovietice și intensificarea „Terorii Roșii”, ziarele relatează aproape zilnic despre apariția a tot mai multe grupuri de oameni care au trecut Nistrul cu risc pentru viață. Numărul lor a început să crească rapid la sfârșitul verii anului 1920. „Majoritatea celor nou-veniți sunt nervoși și supărați. În calea lor, toți au fost jefuiți și dezbrăcați” (Украинские 1920). Cel mai mare procent de refugiați îl constituiau evreii, care fugeau de pogromurile lui Petliura, fiind ajutați de comunitățile naționale. Din 1919, la Chișinău a funcționat Comitetul Ucrainean, numit astfel „din motive tactice”, datorită faptului că marea majoritate a evreilor s-au refugiat din Ucraina. Organizațiile internaționale le-au oferit un sprijin material substanțial, în primul rând *Joint* (American Jewish Joint Distribution Committee), care a deschis o filială la Chișinău. Refugiații polonezi au fost asistați de societățile catolice de caritate: Ambasada Poloniei la București i-a ajutat să traverseze frontiera și să plece în patria lor.

Într-o situație mai dificilă se aflau refugiații de etnie rusă: nefiind considerați ca un grup etnoconfesional separat, ei au rămas în afara acțiunilor filantropice. „Populația creștină a Basarabiei n-a avut posibilitate de a ajuta fraților de credință, scoși din făgașul vieții lor obișnuite și forțați să caute salvarea pe meleaguri străine” (Воззвание 1920a). Astfel, voalat, se vorbea despre consecințele interzicerii de către guvern a organizațiilor obștești rusești care au activat aici anterior. Nevoiașilor li se acordau ajutoare materiale de către persoane private și unele instituții, în primul rând Comitetul Basarabean de Asistență pentru Șomeri și Nevoiași, creat în mai 1919 la inițiativa lui Gherman Pântea, cu scopul de a ajuta familiile celor căzuți pe front și ale funcționarilor concediați. Întrucât Pântea era directorul ziarului *Bessarabia*, Comitetul avea propriul său organ de presă, care, trebuie remarcat, asigura suport informațional tuturor societăților și acțiunilor de caritate. Această publicație a fost prima care a încercat să atragă atenția publicului asupra situației dramatice a refugiaților, indiferent de naționalitate, religie și statutul lor social din trecut. Materialele dedicate acestora se disting prin compasiune și emotivitate sporită a autorilor. Subliniind starea fizică și morală dezastruoasă a

oamenilor care aveau nevoie de acoperiș, hrană, îmbrăcăminte, medicamente și sprijin moral, presa a depus eforturi pentru conștientizare, în societate, datoriei de a-i accepta și de a-i ajuta în momentele dificile.

Conform cronicilor, primele ample acțiuni în beneficiul refugiaților au fost, în mod tradițional, cele asociate cu clerul: la începutul lunii septembrie, în Catedrala din Chișinău, în cadrul Liturghiei duminicale, Arhiepiscopul Gurie „a rostit o predică, din toată inimă apelând la enoriași să facă donații”, după care și în alte biserici s-a început organizarea coletelor în favoarea refugiaților (Местная 1920a). Tot atunci și cu același scop, Comitetul Basarabean de Asistență pentru Șomeri și Nevoiași a organizat adunarea fondurilor.

Presa nu doar a relatat inițiativele filantropice. În redacții se adunau bani pentru cei aflați în situații precare. Jurnaliștii care au vizitat închisoarea din Chișinău pledau public pentru accelerarea proceselor celor condamnați pentru trecerea neautorizată a frontierei, reducerea termenului de încarcerare și îmbunătățirea condițiilor de detenție (В мертвом 1920; Свет 1922).

Toamna, când în orașele basarabene, în primul rând în Chișinău, refugiații, din cauza numărului lor ridicat (Dicționarul 1923: 12), au devenit cea mai acută problemă socială, s-a impus necesitatea organizațiilor filantropice pentru asistența lor. Între timp, după Conferința de Pace de la Paris, care, la 28 octombrie 1920, s-a încheiat cu recunoașterea Basarabiei ca parte integrantă a României de către un număr de state, politica oficială a autorităților față de refugiații ruși se schimbă. Soluționarea problemei refugiaților a fost pusă în sarcina societății civile basarabene.

Pe 16 octombrie a fost înregistrat Cercul Basarabean de Asistență pentru Refugiați din Diferite Regiuni ale Rusiei, organizat, la inițiativa S. D. Krupenskaia, de către reprezentanți ai nobilimii locale. În realitate, activitatea Cercului s-a început abia în decembrie, când au fost primiți 10 mii de lei de la Misiunea diplomatică Rusă, care continua să funcționeze la București, rămași din suma alocată pentru refugiații Primului Război Mondial de către guvernul țarist (Десять 1920). Însă, conform publicațiilor pur informative din presă, această societate filantropică n-a fost susținută de populație și s-a dovedit a fi nesemnificativă. Cercul Basarabean folosea vechea schemă de caritate obișnuită: sub îndrumarea unor doamne-patroane se cosea lenjerie pentru refugiați, se organizau

spectacole și baluri, iar unor nevoiași li se acordau alocații bănești.

O altă abordare a propus Comitetul Basarabean pentru Asistență Șomerilor și Nevoiașilor (în continuare CBAȘN) care avea experiență în condițiile provocărilor sociale în noua statalitate. Creșterea bruscă a fluxurilor de oameni spre sfârșitul verii a provocat „o atenție deosebită pentru situația dificilă a refugiaților de peste Nistru, agravată de venirea iernii” (Местная 1920b). După o serie de discuții extinse, Consiliul Comitetului a ajuns la decizia care a manifestat poziția de principiu a acțiunilor sale ulterioare: „Au nevoie de asistență, ca să aibă posibilitatea, cel puțin la început, să nu simtă nici foamea, nici frigul, iar apoi trebuie să-i ajutăm să se stabilească aici și să supraviețuiască vremurilor grele”. „Exilații nu trebuie să se simtă paria, nu trebuie priviți ca o misiune neplăcută și împovăraătoare – sunt oameni nefericiți care temporar au nevoie de susținere, iar aceasta este datoria întregii societăți, a întregii populații” (На помощь 1920). La o întâlnire cu participarea reprezentanților presei, organizațiilor cooperatiste, instituțiilor orășenești și regionale, în cadrul Comitetului a fost creată Secția pentru Refugiați (în continuare SR), al cărui Consiliu de administrație a inclus personalități publice, bine cunoscute, iar președinte a fost ales Victor Cristi, primarul adjunct al Chișinăului.

De atunci, promovarea SR, care a lucrat împreună cu Comitetul, a devenit o agendă de știri de actualitate pentru presă. Pe paginile Ziarului *Bessarabia* activitățile acestora au fost monitorizate cu promptitudine, au fost publicate stenograme ale ședințelor și rapoarte. Deschiderea Secției pentru refugiați, la 30 octombrie, a fost anunțată printr-un apel către locuitorii Basarabiei, publicat în aceeași zi. Apelul a subliniat aspectul moral al „inițiativei bune”, care „a dat fiecăruia posibilitatea de a-și îndeplini obligația sacră, datoria și, pe cât se poate, de a oferi mijloace pentru a sprijini oamenii care și-au pierdut patria, familia, proprietatea și adăpostul. Întreaga societate, toate păturile populației ar trebui să ia parte la această cauză sfântă, nimeni să nu refuze nici măcar cea mai mică contribuție a acestor oameni ce trec prin nenorociri groaznice” (Воззвание 1920a).

Într-un apel adresat firmelor comerciale și industriale locale a fost evidențiat aspectul pragmatic, cu accentul pus pe apartenența majorității refugiaților la categoria „intelectualitate”: „Vouă, negustori, comercianți și industriași, ar trebui să

vă pese în mod special de interesele lor. La urma urmei, au suferit pentru civilizația și cultura din care faceți parte și voi. Căci fără industrie și comerț viața încetează și este sortită morții. Oferindu-le o parte ne semnificativă din veniturile voastre, vă serviți astfel cauza proprie, propriile interese” (Воззвание 1920в).

Un cont special a fost deschis pentru SR într-o bancă publică din Chișinău; donațiile se adunau și în redacțiile ziarelor *Bessarabia* și *Novoe slovo*. Persoanele alese adunau mijloace bănești de la locuitorii Chișinăului, deplasându-se cu listele de semnături și chitanțe. Biroului SR i-a fost alocată o cameră în incinta Bibliotecii orașenești de către șefa acesteia, D. P. Harjevskaja, o binefăcătoare cunoscută din Chișinău, care a contribuit semnificativ la strângerea fondurilor. De exemplu, doamna Harjevskaja în beneficiul refugiaților din 12-13 decembrie a adunat 14.400 de lei, în timp ce o altă participantă – 1.400 de lei (Местная 1920с).

Noua societate de caritate „a fost primită cu multă empatie de către cetățeni. În fiecare zi, Secția pentru Refugiați primește donații de bani și alimente” (Местная 1920d). Potrivit unui raport, publicat de CBAȘN, „toate instituțiile de stat și obștești din Chișinău și din provincie au oferit Secției pentru Refugiați orice asistență posibilă”. Participarea clerului a jucat un rol important în succesul acțiunilor: după cum o dovedește experiența istorică a filantropiei din Basarabia, populația rurală avea cea mai mare încredere în Biserică.

Președintele de onoare al SR, Înalt Preasfințitul Gurie, „a emis o decizie ca Eparhia să acorde asistență deplină delegațiilor Comitetului în colectarea donațiilor de bani și alimente”, apoi a anunțat o colectare de fonduri în bisericile din întreaga Eparhie în favoarea refugiaților, pe 21 și 23 noiembrie, stil vechi. Președintele de onoare al Consiliului de administrație, episcopul Dionisie, „a invitat la muncă asiduă și la sacrificiu pentru nevoile multor, multor oameni care și-au părăsit țara” (Местная 1920d). Rezultatul s-a dovedit a fi destul de firesc. În presă și în rapoartele CBAȘN s-a evidențiat o compasiune deosebită pentru „nevoile semenilor” din partea țărănimii, care primii „și-au adus obolul din toată inima”. Totodată, s-a remarcat că moșierii, „la rândul lor, acordă ajutor”, în timp ce orașenii înstăriți erau mai degrabă indiferenți: „morarii, tăbăcarii și negustorii de cherestea [...], dacă vom calcula ce au donat din renta lor, cu măsura: un leu – un ban, atunci donațiile de la

cei bogați nu vor depăși 2-3 ruble pentru fiecare” (Отчет 1921).

Dintre orașenii bogați, ziarele au menționat diverse donații notabile de la firmele lui Ptașnikov și Kotlearevski, de la Kavalioti și Stopudis. Încă până la deschiderea oficială a SR, episcopul Catedralei, D.F. Kara-Stoianov, și-a oferit casa de vacanță de la Bariera Sculeni pentru un cămin de refugiați, apoi a pus la dispoziția Comitetului și „trei camere cu servicii gratuite” la o altă vilă. Pe lângă donațiile de la persoane și instituții se adunau mijloace din activități culturale, educaționale și recreative organizate de societățile de refugiați. Trebuie menționat că reprezentanții intelectualității de creație din rândul refugiaților au contribuit la succesul lor material. Anunțurile din ziare mărturisesc că, cunoscuți muzicieni, artiști de operă, teatru și balet, sosiți la Chișinău, mereu au participat la spectacole, concerte și serate cu scop caritabil.

La începutul anului 1921, SR avea un cămin propriu pentru 50 de persoane, iar în situațiile critice plătea și camerele închiriate de refugiați. La cantina căminului se ofereau mese gratuite, iar bolnavilor și copiilor li se dădeau ouă și lapte. Pacienții erau primiți gratuit la domiciliu de către medicii N. Derevenko și I. Baluța, iar dacă era necesar, erau internați în spitale orașenești și regionale, în timp ce pentru medicamente a plătit Comitetul. Au fost acordate alocații și împrumuturi bănești, precum și li se oferea lenjerie, îmbrăcăminte și încălțăminte „fabricate special” (Помощь 1921). După exemplul Chișinăului, la Hotin și la Bălți au fost deschise societăți pentru ajutorul refugiaților.

SR a stabilit mai multe direcții de activitate, în conformitate cu care au lucrat comisiile: teatrală, financiară, economică, juridică. Aceasta din urmă, având în vedere incertitudinea statutului de refugiat, a avut o importanță deosebită. Preluând funcția de sprijin juridic pentru foștii cetățeni ruși, comisia juridică a ridicat problema „situației anormale” a celor care au traversat ilegal Nistrul, a intervenit cu demersuri în fața autorităților ca să elibereze pe cei arestați și să nu-i trimită înapoi, precum și să elibereze documente refugiaților.

Până în primăvara anului 1921, în fluxul de refugiați care soseau de peste Nistru, numărul celor de etnie rusă s-a redus semnificativ, însă dificultatea de a lucra cu ei n-a scăzut². La începutul lunii aprilie, SR a fost transformat în Comitetul pentru Refugiați – o organizație independentă cu aceleași funcții pe teritoriul Basarabiei. Și CBAȘN a continuat să

aibă grijă de refugiații ruși stabiliți aici. Din când în când, ambele comitete se reuniau pentru a rezolva unele probleme comune, de exemplu, au ajuns la o înțelegere cu administrația orașului Chișinău privind scutirea săracilor de taxa pentru „bilete de liberă petrecere” (Беженцы 1921a). După încheierea Războiului Civil, în fața organizațiilor de refugiați au apărut probleme complicate noi, încercând să le soluționeze cu sprijinul Crucii Roșii Române și al Filialei Crucii Roșii Ruse în străinătate, care și-a reluat activitatea la București.

Această nouă perioadă este marcată de ridicarea problemei refugiaților la nivel internațional. Presa periodică de la Chișinău urmărește dezbaterea chestiunii: din ce în ce mai des apar știri și articole retipărite din presa străină despre situația exilaților ruși din diferite țări. Astfel, soarta refugiaților „basarabeni”, în conștiința cititorilor, capătă caracter de problemă mondială.

Mulți refugiați care au ajuns în diferite țări, printre care se numărau originari din Basarabia, inclusiv rudele sau prietenii lor, se străduiesc să ajungă în România. O activitate importantă a societăților filantropice locale este ajutorul compatrioților, precum și a foștilor militari din armata lui Vrangel, care, conform Acordului încheiat între România și Franța, au fost predați în decembrie 1920 de la Constantinopol la Constanța și plasați, împreună cu familiile lor, într-un lagăr special la Techirghiol. În aprilie, CBAȘN deschide un Birou special pentru înregistrarea refugiaților ruși, care se aflau în Basarabia, și un Birou de cereri pentru întoarcerea refugiaților basarabeni din lagărele de concentrare românești, precum și din străinătate (Turcia, Serbia, Bulgaria și alte țări), iar în iulie – un centru de informare privind emigrația (Беженцы 1921b). Aceste acțiuni concrete au fost precedate de o serie de întâlniri între CBAȘN și Cercul Basarabean de Asistență pentru Refugiații din Diferite Regiuni ale Rusiei, a căror asociere a fost puternic încurajată în presă. Trebuie spus că problema situației refugiaților din Techirghiol și din alte lagăre a fost ridicată de jurnaliști (Перспекты 1921), transformându-se în unul din cele mai arzătoare subiecte ale anului. Publicațiile din ziare, în special detaliate stenograme ale întâlnirilor reprezentanților instituțiilor caritabile din Chișinău, au arătat cititorilor problemele reale ale refugiaților, mai multe opinii pe o anumită problemă, dorința de a le rezolva cu promptitudine și la obiect de către angajații experimentați ai CBAȘN.

Discutând scrisorile adresate Comitetului, în care se vorbea despre viața dificilă din lagăr, despre propunerea de deschidere a unei școli pentru copiii refugiaților, despre necesitatea de cărți în limbile franceză și germană, de publicații tehnice și juridice, s-a decis „să se acorde o asistență mai extinsă” (Помощь 1921a). După publicarea apelului „către oameni de bună-credință”, elevii gimnaziilor de fete și băieți din Chișinău au donat manuale, cărți, rechizite, care au fost transmise, alături de donațiile bănești, de către membrul Comitetului N. Avakov, delegat la Techirghiol. Familiarizându-se cu situația la fața locului, el a prezentat societăților filantropice reunite un „raport trist, înfățișând situația a aproximativ 2.000 de oameni”, care erau deținuți „în regim strict”, având nevoie de îmbrăcăminte, hrană și îngrijire medicală calificată.

În ședință s-a hotărât să se facă un demers, prin reprezentantul Crucii Roșii Ruse în România, M. Redkin, și unii deputați, pentru dreptul la transportul preferențial al donațiilor către Techirghiol și, ca sursă de venituri, pe lângă organizarea de concerte, serate și loterii-tombale, să se atragă fondurile cooperativelor alocate pentru caritate. Cea mai eficientă modalitate de sprijin s-a considerat a fi angajarea în muncă a refugiaților. „Guvernul român le-a pus la dispoziție stațiuni balneare bine dotate și hrană decentă, dar i-a înconjurat cu gratii și garduri. [...] La ora actuală, dorința lor cea mai mare este libertatea și munca. [...] Nu este departe momentul când orice asistență va înceta. Statul va încerca să facă tot posibilul pentru a le găsi de lucru, dar fără sprijinul societății, guvernul rareori reușește”. În legătură cu momentul, au fost formulate sarcinile organizațiilor basarabene „unice din România care acordă asistență refugiaților”; printre cele mai importante – „dobândirea credibilității și a forței juridice” (Бедственное 1921; Помощь 1921b). Problema primordială pentru refugiații din orice țară de reședință este acordarea unui loc de muncă pentru a le permite să-și asigure propriul viitor. Propunerea cu efect de termen lung de a organiza „viața economică a refugiaților pe scară largă, făcând posibilă stabilirea sub forma unor colonii separate”, a fost ulterior implementată parțial de autorități. După o largă publicitate în presa basarabeană, dar și în cea din străinătate, situația cu „prizonierii din Techirghiol” a început să se schimbe spre bine. Refugiații au fost cazați în mănăstiri din Transilvania, „transformate în tabere pentru refugiați”, unde au avut posibilitatea să lucreze, iar apoi li s-a permis și „reședință liberă”.

Societățile filantropice ruse au acordat o atenție deosebită copiilor refugiaților, în număr de circa 1.000 în Basarabia până în septembrie 1921 (Комитет 1921). Toamna, aproximativ 50 de copii ai refugiaților ruși, care se aflau în diferite lagăre din Vechiul Regat, au fost trimiși la Chișinău pentru a învăța la gimnaziile locale. Nou-veniții au intrat în grija Comitetului pentru Refugiați, care, fiind „incapabil să facă față de sine stătător”, a făcut apel către societate ca să ajute la deschiderea unui cămin cu pensiune pentru elevii de gimnaziu: „Nu apelăm aici doar la caritate. Oricine trebuie să țină cont că este un participant la creșterea și educația copiilor, a căror soartă este încredințată [...] întregii societăți basarabene” (Беженский 1921).

Curând au început să vină bani, obiecte, cărți de la instituții și persoane fizice. Băieții au fost plasați cu pensiune deplină în societatea de caritate „Bessarabeț”, iar fetele – în Azilul Balș. Toți au fost înscriși la gimnaziul de limbă rusă al lui P. Schumacher. Fondurile pentru alimentarea elevilor și pentru un ambulatoriu la spitalul de copii au fost alocate de Crucea Roșie Rusă. Ajutorul pentru copii intră într-o nouă fază, ca urmare a foametei în masă care s-a instalat în Rusia sovietică. În 1922, organizațiile obștești rusești și evreiești au creat un Comitet mixt, condus de un reprezentant al Crucii Roșii Internaționale și al organizației Nansen, dr. Bodiliari, cu scopul de a transporta copiii înfometați din regiunile transnistrene și de a-i instala în Basarabia și în Vechiul Regat. După finalizarea acestei misiuni caritabile, ajutorul dat copiilor rămâne o prioritate a Comitetului pentru Refugiați încă o lungă perioadă de timp. Pentru întreținerea refugiaților au fost organizate „dimineți muzicale”, cum se numeau ei atunci, și spectacole pentru elevi, loteriile în cinematografe și în Grădina Publică a Chișinăului, s-a anunțat și o colectare de fonduri bănești.

În cea mai mare parte, chișinăuienii aflau despre viitoarele evenimente caritabile din anunțurile din ziare. Pentru refugiați presa era cea mai importantă și uneori singură sursă de informații vitale. Căutarea diverselor tipuri de informații a fost facilitată de rubricile apărute de-a lungul timpului: „Refugiații” (*Bessarabia* și *Novoe slovo*), „Problemele refugiaților” (*Nașe slovo*), „Fenomenul pribegiei” (*Zvezda*). Materialele privind deciziile actuale ale autorităților în problema refugiaților, adesea însoțite de comentarii editoriale detaliate, erau accentuate prin titlul „Pentru informarea refugiaților”.

Într-o serie de împrejurări, presa a avut o

semnificație comunicativă aparte nu numai pentru cei sosiți de peste Nistru. Mulți basarabeni și-au pierdut rude, prieteni și cunoștințe în tumultul Războiului Civil. În aflarea informațiilor despre soarta lor, restabilirea legăturilor pierdute erau utile numele persoanelor căutate publicate pe paginile ziarelor, precum și numele destinatarilor scrisorilor ajunse la diferite instituții.

Atenția excepțională acordată de ziarele de limbă rusă refugiaților este un indiciu al locului pe care aceștia îl ocupau în viața socială a Basarabiei la începutul anilor 1920. Majoritatea publicațiilor apelau la sentimentul de milă caracteristic basarabenilor, având drept scop provocarea „compasiunii pentru durerea îngrozitoare” a exilaților și strângerea mai multor fonduri pentru aceștia. Atenția cititorilor este atrasă prin titluri expresive: „Ajutor!”, „Situația grea a refugiaților”, „Fără patrie”, „Scrisori de la prizonieri”, „În ajutorul refugiaților”, „Ajutați-i pe copii”, „Ororile din Rusia înfometată”... Publicațiile de diverse genuri – de la informații până la eseuri – aveau drept scop trezirea compasiunii pentru oamenii care erau nevoiți să-și părăsească locurile natale și să caute salvare în Basarabia, rămași fără niciun mijloc de subzistență. Drama refugiaților era personalizată în istoriile relatate chiar de participanți, la persoana întâi, sau de către jurnaliști. Descrierile greutăților și pericolelor incredibile la care au fost supuși cei care au ajuns la „scumpul țărâm” în timpul peregrinărilor lor prin satele din Transnistria și peste graniță, „ororile generale ale vieții” pe care le-au trăit în „Sovdepia”, imaginile cu atrocitățile comise de CEKA în Odesa produc și astăzi o puternică impresie emoțională... (Бабаев 1920; Кривецкая 1920; Гутман 1920). Jurnaliștii locali și cei străini, aflați în vizită, scriu despre fenomenul social al pribegiei, interpretându-l ca pe ceva irațional sau „epic”. „Are loc o mare migrație. Oamenii fug de foame, de frig, de haos, de violență, de execuție. Ei fug unde îi duc ochii” (C.P. 1920). În tradițiile literaturii clasice ruse, exilatul era perceput ca un „om mic”, neputincios în fața sorții, unul dintre miile care se salvau prin fugă de „catastrofa de coșmar” a istoriei.

În paginile presei basarabene se desprinde imaginea unui refugiat din Rusia (de etnie rusă sau de altă etnie) ca victimă a tulburărilor revoluționare și a războiului (în contrast cu percepția refugiatului evreu din Ucraina, ca urmare a pogromurilor). Din toamna anului 1920, expresia de „victimă a terorii bolșevice” este una frecventă. Accentul

pus pe motivația politică a fenomenului de refugiere, reflectând situația reală, a relevat și o discrepanță clară între „ruși” și „bolșevici”, între care oficialitatea guvernamentală puna semnul egalității.

În contextul politicii Guvernului Român, care s-a opus acceptării unui număr mare de refugiați ruși și a încercat în toate modurile să scape de ei, problema deportării forțate a celor care au intrat ilegal în Basarabia a devenit deosebit de acută. Această problemă s-a aflat în vizorul presei și al societății civile, sub influența cărora n-a fost posibilă soluționarea radicală a problemei. Când autoritățile stabileau un termen pentru „lichidarea” fenomenului pibegiei, având și intenția unei „evacuări în masă a refugiaților peste Nistru”, data se amâna prin mijlocirea unor personalități publice și bisericești cu autoritate din Basarabia. Pentru cei care erau în pericol real de a fi expulzați, presa a anunțat o campanie de strângere de fonduri pentru a se muta într-o țară europeană. Cu toate acestea, judecând după relatările din ziare, măsurile extreme au fost rareori luate.

Inițial, basarabienii au urmat o proprie „politică de migrație”, exprimată metaforic într-un articol: „Au venit la noi, aceste rânduri triste de foști oameni, au venit fără să se împartă în nenumărate partide politice. Pur și simplu, oameni, epuizați și chinuți, oameni care au nevoie de compasiune, de mângâiere, de adăpost. /.../ Basarabia bogată și ospitalieră vă va primi cu căldură și cu drag /.../. Când vor pleca de aici, răspândindu-se în toate colțurile Europei, lăsați să ducă cu ei o credință nestrămutată în om. În momentele de dor tăcut, în momentele de aducere aminte a rătăcirilor lor, fie ca ei să-și amintească cum în Basarabia, aflată lângă linia frontului, oamenii care vorbeau o altă limbă, o limbă străină lor, îi înțelegeau” (Вершховский 1920).

„Basarabia ospitalieră” – expresie care a fost un refren în multe articole – a fost considerată ca prima, dar, cu timpul, și ultima etapă de pibegie. Cei care s-au stabilit aici nu erau percepuți ca străini. Ziarele nu reflectă nici nemulțumirea populației locale față de refugiați. Opiniile negative sunt foarte rare și se referă doar la cei care își speculau situația de refugiat, trăind bine, fiind oaspeți ai hotelurilor scumpe și vizitatori ai cazinourilor, după care „nu se observă că au supraviețuit greutățile sistemului sovietic” (Добронравов 1923).

Rolul tutelar al presei periodice zilnice în problema ajutorării refugiaților a fost din nou

solicitat la sfârșitul anilor 1920, când cei care fugeau de colectivizarea stalinistă treceau Nistrul³. Or, în toată perioada interbelică, subiectul refugiaților a fost reflectat permanent în paginile ziarelor basarabene, fiind alimentat de viața emigranților ruși atât în Basarabia, cât și în străinătate.

Note

¹ Vezi: Гарусова О. Беженцы Гражданской войны 1918–1921 гг. в Бессарабии. Переход через Днестр.

² În primele trei luni ale anului 1922, au trecut prin punctele de control și au primit permisiunea autorităților de a rămâne în țară: evrei – 33 449, ruși – 2 273, români – 88, ucraineni – 793, originari din Basarabia – 1 912 (Беженский 1922).

³ Vezi: Guzun V. Indezirabilii: aspecte mediatice, umanitare și de securitate privind emigrația din Uniunea Sovietică în România interbelică.

Referințe bibliografice / References

Guzun V. 2013. Indezirabilii: aspecte mediatice, umanitare și de securitate privind emigrația din Uniunea Sovietică în România interbelică. Cluj-Napoca: Argonaut.

Dicționarul 1923. Dicționarul statistic al Basarabiei. Chișinău: Glasul Țării.

Бабаев М. 1920. ЧеКа. În: Бессарабия, 27 августа. / Babaev M. 1920. ЧеКа. In: Bessarabiya, 27 augusta.

Бедственное 1921. Бедственное положение беженцев. În: Звезда, 14 апреля. / Bedstvennoye polozheniye bezhentsy. 1921. In: Zvezda, 14 aprelya.

Беженский 1921. Беженский комитет. În: Бессарабия, 13 октября. / Bezhenskiy komitet. 1921. In: Bessarabiya, 13 oktyabrya.

Беженский 1922. Беженский вопрос. În: Бухарестские новости (Бухарест), 19 июля. / Bezhenskiy vopros. 1922. In: Bukharestskiye novosti (Bukharest), 19 iyulua.

Беженцы. 1921. Беженцы. În: Новое слово. 12 апреля. / Bezhentsy. 1921. In: Novoe slovo. 12 aprelya.

Бессарабия 1920. Бессарабия и беженцы. În: Бессарабия, 18 января. / Bessarabiya i bezhentsy. 1920. In: Bessarabiya, 18 yanvaryu.

В мертвом 1920. В мертвом доме. Бессарабия, 18 сентября. / V mertvom dome. 1920. In: Bessarabiya, 18 sentyabrya.

Вершковский А. 1920. Изгнанники. În: Бессарабия. 1920. 19 декабря. / Vershkhovskiy. A. Izgnanniki. In: Bessarabiya, 1920, 19 dekabrya.

Вниманию 1920. Вниманию общества. În: Бессарабия, 26 октября. / Vnimanuyu obshchestva. 1920. In: Bessarabiya, 26 oktyabrya.

Воззвание 1920а. În: Бессарабия, 30 октября. / Vozzvaniye 1920a. In: Bessarabiya, 1920, 30 oktyabrya.

Воззвание 1920b. În: Бессарабия, 21 ноября. / Vozzvaniye 1920b. In: Bessarabiya, 21 noyabrya.

Гарусова О. 2017. Беженцы Гражданской войны 1918–1921 гг. в Бессарабии. Переход через Днестр. În: Русин (Кишинев), № 3 (49), с. 58-73. / Garusova O. 2017. Bezhtentsy Grazhdanskoй voyny 1918–1921 gg. v Bessarabii. Perekhod cherez Dnestr. In: Rusin (Kishinev), № 3 (49), s. 58-73.

Гутман 1920. Письмо беженца. În: Бессарабия 17 декабря. / Gutman 1920. Pis'mo bezhtentsa. In: Bessarabiya, 17 dekabrya.

Десять 1920. Десять тысяч лей. În: Бессарабия, 11 декабря. / Desyat' tussyach lei. 1920. In: Bessarabiya, 11 dekabrya.

Добронравов Л. 1923. Всесветные прохвосты. În: Бессарабия, 26 июня. / Dobronravov L. 1923. Vsesvetnyye prokhvosty. In: Bessarabiya, 26 iyunya.

Комитет 1921. Комитет остронуждающихся. În: Бессарабия, 15 сентября. / Komitet ostronuzhdayushchikhsya. 1921. In: Bessarabiya, 15 sentyabrya.

Кривецкая М. П. 1920. Правда о России. În: Бессарабия, 16 октября. / Krivetskaya M.P. 1920. Pravda o Rossii. In: Bessarabiya, 16 oktyabrya.

Местная 1920а. Местная жизнь. În: Бессарабия, 3 сентября. / Mestnaya zhizn'. 1920a. In: Bessarabiya, 3 sentyabrya.

Местная 1920b. Местная жизнь. În: Бессарабия, 1 октября. / Mestnaya zhizn'. 1920b. In: Bessarabiya, 1 oktyabrya.

Местная 1920с. Местная жизнь. În: Бессарабия, 21 декабря. / Mestnaya zhizn'. 1920с. In: Bessarabiya, 21 dekabrya.

Местная 1920d. Местная жизнь. În: Бессарабия, 30 октября, 19 ноября. / Mestnaya zhizn'. 1920d. In: Bessarabiya, 30 oktyabrya, 19 noyabrya.

На помощь 1920. На помощь беженцам. În: Бессарабия, 26 октября. / Na pomoshch' bezhtentsam. 1920. In: Bessarabiya, 26 oktyabrya.

Невидимка 1919. На темы дня. În: Бессарабия, 7 июня. / Nevidimka 1919. Na temu dnya. In: Bessarabiya, 1919, 7 iyunya.

Отчет 1921. Отчет Комитета помощи безработным и остронуждающимся за 1920 г. În: Бессарабия, 16 апреля. / Otchet Komiteta pomoshchi bezrabortnym i ostronuzhdayushchimsya za 1920 g. 1921. In: Bessarabiya, 16 aprelya.

Петреску А. 1921. Бессарабцы-скитальцы. În: Звезда, 15 февраля. / Petresku A. 1921. Bessarabtsy-skital'tsy. In: Zvezda, 15 fevralya.

Помощь 1921а. Помощь беженцам. În: Бессарабия, 21 февраля. / Pomoshch' bezhtentsam. 1921. In: Bessarabiya, 21 fevralya.

Помощь 1921b. Помощь русским беженцам. În: Новое слово, 14 апреля. / Pomoshch' russkim bezhtentsam. 1921b. In: Novoe slovo, 14 aprelya.

Свет Г. 1922. В тюрьме у беженцев. În: Новое слово, 23 февраля. / Svet G. 1922. V tyur'me u bezhtentsev. In: Novoe slovo, 23 fevralya.

С. Р. 1920. Антракты. În: Бессарабия, 25 ноября. / S. R. Antrakty. 1920. In: Bessarabiya, 25 noyabrya.

Украинские 1920. Украинские ужасы. În: Бессарабия, 25 августа. / Ucrainskiye uzhasy. 1920. In: Bessarabiya, 25 augusta.

Что с Одессой 1919. În: Бессарабия, 27 апреля. / Chto s Odessoй 1919. In: Bessarabiya, 27 aprelya.

Olga Garusova (Chişinău, Republica Moldova). Cercetător științific, Centrul de Etnologie, Institutul Patrimoniului Cultural.

Ольга Гарусова (Кишинев, Республика Молдова). Научный сотрудник, Центр этнологии, Институт культурного наследия.

Olga Garusova (Chisinau, Republic of Moldova). Researcher, Center of Ethnology, Institute of Cultural Heritage.

E-mail: olgagarusova@ich.md

ORCID: 0000-0002-0813-1553